

УДК 316.613.4-057.87

DOI: 10.24919/2312-8437.43.159078

БОРИСЕНКО Зоряна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна (adurkalets@ukr.net)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

***Анотація.** У статті здійснено аналіз психологічних особливостей синдрому емоційного вигорання у студентів. Розглянуто психологічні аспекти проявів синдрому емоційного вигорання у студентів. Представлені результати емпіричного вивчення соціально-демографічних детермінант виникнення та особливостей прояву синдрому емоційного вигорання у студентів.*

***Ключові слова:** синдром емоційного вигорання, компоненти синдрому емоційного вигорання, детермінанти синдрому емоційного вигорання у студентів.*

Постановка проблеми. Важливим фактором розвитку особистості є особливості й умови професійної діяльності, якою людина займається більшу частину свого життя. Сьогодні проблема професійного розвитку з різних позицій розкрита у працях як зарубіжних, так і вітчизняних психологів: Н. Грішина, Е. Зеєр, Н. Самоукіна, Е. Симанюк, Є. Клімов та інші. Одним із важливих аспектів проблеми є питання про зміни особистості майбутнього фахівця у процесі професіоналізації. В. Орел, Д. Трунов, Т. Форманюк, Х. Фрейденбергер, У. Шуфелі та інші вказують на те, що розповсюдженою професійною деформацією для представників багатьох професій є така зміна, як емоційне вигорання.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз наукової психологічної літератури засвідчив, що проблема синдрому емоційного

вигорання відобразилася у працях зарубіжних і вітчизняних учених, присвячених змісту та структурі цього синдрому (Г. Діон, Л. Карамушка, С. Максименко, В. Орел, М. Смульсон та ін.), а також методам його діагностики (В. Бойко, Н. Водоп'янова, С. Джексон, К. Маслач, О. Старченкова та ін.). Окрім цього, деякі прояви синдрому емоційного вигорання вивчалися, як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками, у представників різних професійних груп – працівників медичних закладів (К. Маслач, П. Бланк, В. Шуфелі та ін.), соціальних працівників (Л. Ваг, К. Ван Вак, Б. Содерфельдт, М. Содерфельдт та ін.), спортсменів (Л. Армстонг, Р. Велей, К. Гренліф, В. Комар та інші) тощо.

Однак емоційне вигорання у студентів під час навчання, коли тільки формується професійна самосвідомість, вивчалось дуже мало та несистемно. Деякі аспекти цього явища вивчалися І. Андреєвою, А. Баженовою та іншими, однак цілісного уявлення про причини виникнення, особливості прояву та ознаки емоційного вигорання в студентів у вітчизняній науці сьогодні немає.

Мета статті – дослідити особливості прояву синдрому емоційного вигорання у студентів залежно від статевих відмінностей та сімейного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних наукових дослідженнях наголошується, що емоційне вигорання проявляється не тільки у професійній діяльності, а й на етапі навчання у закладах вищої освіти. Початок професійного навчання пов'язаний з різкими соціальними змінами, зміною сформованих уявлень і звичок школяра, необхідністю адаптуватися до нових умов. Перед студентами, крім необхідності розв'язання нових соціальних і побутових завдань, постає необхідність оволодіння новими методами і прийомами освітньої діяльності, набуття системи базових фундаментальних загальнонаукових і професійних знань, а також оволодіння новим соціальним статусом і роллю студента, з певними правами й обов'язками, з можливостями та обмеженнями.

У процесі набуття професійних знань, пізнання особливостей обраної професії у студентів формується ціннісне ставлення до майбутньої трудової діяльності, досягається новий рівень соціальної зрілості. Студент вступає в етап вираженого професійного самовизначення, що супроводжується формуванням впев-

неності і готовності до активної самостійної діяльності в обраній професійній сфері або розчаруванням у професії, невпевненістю у виборі, зміцненням інтересу до наукової роботи як відображенню подальшого розвитку і поглиблення професійних інтересів студентів. Необхідність в спеціалізації часто призводить до звуження сфери інтересів особистості, появи нових цінностей, пов'язаних з матеріальним і сімейним станом, місцем праці тощо.

За даними наукових досліджень [8], до 40 % студентів страждають на вигорання різного ступеню вираженості, виявлення емоційного вигорання зростає від молодших до старших курсів, особливо на 3-му курсі. Найчастіше він проявляється у студентів «комунікативних» і «соціальних» професій, специфіка роботи яких полягає у постійній взаємодії та спілкуванні з іншими людьми як з позитивного, так і з негативного боків. На «плечах» психолога лежить величезний тягар відповідальності за налагодження довірливих відносин та вміння керувати емоційною напруженістю спілкування.

Наявні підходи до вивчення проблеми емоційного вигорання у процесі професіоналізації не дають єдиної системи психологічних детермінант цього феномену. Так представники організаційного підходу як детермінант вигорання виділяють фактори робочого середовища – особливості організаційної структури, режим діяльності, характер керівництва тощо (К. Маслач, Н. Водоп'янова). Для індивідуального підходу характерно розглядати особливості мотиваційно-ціннісної та емоційної сфер особистості як причин вигорання (С. Хобфолл, В. Бойко). Прибічники соціально-психологічного підходу визначають причиною феномену вигорання – задіяність у соціальній сфері, яка характеризується великою кількістю контактів з різними людьми, що навантажують психіку (С. Джексон) [3].

Т. Богданова, М. Солодкова стверджують, що синдром емоційного вигорання, з одного боку, є результатом негативного впливу професійного і навчального стресу на особистість студента, з іншого, – формою психічного захисту від професійної деформації. Вигорання у студентів – комплекс психофізіологічних реакцій організму, що виникають у відповідь на умови професійного навчання і сприяють негативним змінам у здоров'ї, спілкуванні і самовідчутті особистості [2].

Особливо важливим, на думку Т. Богданової, є вплив екзистенційних чинників, які були виявлені дослідницею під час анкетування студентів, пов'язаних з мотивацією, сенсом перебування у закладах вищої освіти: значущість конкретної професії, цінність здобуття вищої освіти, висока навчальна мотивація, соціальні прихильності тощо [2].

До основних факторів, які впливають на виникнення емоційного вигорання у студентів, належать: рольова невизначеність майбутньої спеціальності, відсутність вдалого заохочення студентів до виконання освітньої роботи та особистісні характеристики (схильність до співчуття, ідеалістичне ставлення до навчання, м'якість, мрійливість, нейротизм, інтроверсія, тривожність, егоцентричність).

Дослідження, проведені Ю. Марковою, О. Марєвою, засвідчили, що високий рівень емоційного вигорання відповідає двом групам студентів: студентам-відмінникам, для яких головним завданням процесу навчання у ЗВО є саме вміння контролювати оцінки, тобто «зубрилам», та слабовстигаючим студентам, які «випадково» обрали ЗВО. Середній рівень емоційного вигорання відповідає студентам-працівникам, а низький – «розумним» відмінникам. Тобто, співвідношення емоційного вигорання та успішності навчання студентів досить складне і пов'язане з професійним самовизначенням: мотивами навчання і вибору професії, ступенем прийняття студентом відповідальності за процес і результат навчання [7].

З'ясовано, що емоційне вигорання у студентів медичних ЗВО спостерігається частіше і сягає у різних країнах 34–52 %. Серед факторів, що провокують виникнення емоційного вигорання у студентів-медиків, окрім вже зазначених особистісних характеристик, звертають увагу на умови навчання, стреси під час сесій, навчальне навантаження, обмеження творчості, нереалізовані очікування щодо професії [5].

Емоційне вигорання характерне також для студентів-менеджерів, студентів-педагогів, студентів-психологів. З'ясовано, що кожен 3-й майбутній педагог і психолог має емоційне вигорання [1].

У процесі здобуття «соціальних» професій тривалі, багатобразні і когнітивно складні ситуації взаємодії з іншими людьми

висувають високі вимоги до якості спілкування (довірливості, професіоналізму, емоційної стійкості) і до високої комунікативної компетентності, оскільки від якості спілкування найбільшою мірою залежать результат, перспективи майбутніх ділових стосунків.

Саме для «соціальних» або «комунікативних» професій характерні щоденне розмаїття емоційно і когнітивно складних ситуацій спілкування, висока відповідальність за результат комунікації, здебільшого відсутність позитивного результату або мотиваційного підкріплення (позитивного зворотного зв'язку).

Розглядаючи проблему «студентського вигорання» на основі наявних підходів, можна виділити зовнішні та внутрішні передумови виникнення цього процесу. До «зовнішніх» належать особливості навчальних стандартів, організаційні особливості навчання, педагогічні методи роботи зі студентами, психологічний клімат навчальної групи, освітнього закладу. «Внутрішніми» передумовами емоційного вигорання є особливості духовного світу і самосприйняття, смисли, цінності, мотивація.

Отже, весь процес навчання потенційно містить небезпеку виникнення емоційного вигорання на молодших курсах, передусім через стреси, зумовлені переходом від освітньої діяльності до навчально-професійної, на старших – у процесі інтенсивної професіоналізації в студента можуть виникнути невпевненість у виборі професії, можливостях подальшої самореалізації в ній і, що зустрічається досить часто, розчарування в обраній професії. Більшість юнаків не можуть правильно розрахувати свої сили, раціонально організувати свою роботу й оцінити свої потенційні ресурси. Усе це, безсумнівно, може слугувати факторами, що призводять до стану емоційного вигорання.

У зв'язку з тим, що емоційне вигорання у студентів під час навчання, коли тільки формується професійна самосвідомість, вивчалоя дуже мало та несистемно, то метою нашого дослідження є вивчення особливостей прояву синдрому емоційного вигорання залежно від статевих відмінностей та сімейного стану.

Для проведення дослідження було організовано вибіркoву сукупність студентів, серед яких: 55,3 % жінок та 44,7 % чоловіків; одружених/заміжніх – 31,9 %, неодружених/незаміжніх – 68,1 % опитаних.

Із метою виявлення групи із високим рівнем психічного вигорання було проведено тестування за допомогою методики О. Рукавішнікова «Визначення психічного вигорання» [6]. Вона дає можливість дослідити прояви синдрому за такими основними показниками: *психоемоційне виснаження*, яке виявляється у хронічній емоційній, фізичній втомі, байдужості та холодності у ставленні до людей з ознаками депресії та роздратованості; *особистісне віддалення*, що супроводжується зменшенням кількості контактів з оточенням, підвищенням роздратованості і нетерплячості в ситуаціях спілкування, негативізм у спілкуванні з іншими; *професійна мотивація*, а саме продуктивність професійної діяльності, оптимізм та зацікавленість нею, рівень успішності в роботі з людьми.

У результаті визначення загального рівня психічного вигорання за трьома шкалами встановлено: психоемоційне виснаження проявляється так: середній рівень – 53,2 %, високий – 27,7 %, що веде до зниження якості роботи, спричиняє дискомфорт у студента та довколишніх, але головне – знижує якість життя і в деяких випадках може призвести до виникнення серйозних хвороб (на нервовому ґрунті).

За показником «особистісна віддаленість» у студентів переважають середній (38,3 %) та високий (40,4 %) рівні. Вони критично ставляться до інших та некритично щодо себе, виникає байдужість до своєї кар'єри.

Професійна мотивація студентів є на дуже низькому рівні (55,4 %), виражені прояви деструктивних змін професійної мотивації.

Отже, вивчення вихідного рівня емоційного вигорання засвідчило переважання середнього та високого рівнів: до групи з високим рівнем психічного вигорання потрапило 12 студентів, що склало 25,5 % від загальної кількості.

Прояви синдрому емоційного вигорання у студентів ми досліджували за допомогою методики «Опитувальник на визначення вигорання» (К. Маслач, С. Джексон) в адаптації Н. Водоп'янової [4], що дає змогу вивчити прояви вигорання за трьома компонентами: *емоційне виснаження*, що розглядається як основна складова вигорання і виявляється в зниженому емоційному фоні, байдужості або емоційному перенасиченню; *деперсо-*

налізація проявляється у деформації відносин з іншими людьми або підвищенні залежності від довколишніх, або посиленні негативізму, цинічності установок і почуттів стосовно реципієнтів: пацієнтів, клієнтів та інших; *редукція особистих досягнень* може виявлятися або в тенденції негативно оцінювати себе, занижувати свої професійні досягнення та успіхи, негативізмі щодо службових обов'язків і можливостей, або в применшенні власної гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків стосовно інших [4].

За допомогою методики встановлено, що 37,6 % опитаних мають рівень емоційного вигорання вище середнього, 46,8 % опитаних – середній рівень, 15,6 % опитаних – рівень нижчий за середній (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень вираженості компонентів синдрому емоційного вигорання (%)

№ з/п	Компоненти синдрому емоційного вигорання	Рівні прояву компонентів синдрому емоційного вигорання		
		Низький	Середній	Високий
1	Емоційне виснаження	14,9	59,6	25,5
2	Деперсоналізація	19,2	42,5	38,3
3	Редукція особистих досягнень	12,8	38,3	48,9

Високий рівень «емоційного виснаження» (заниження емоційного фону, байдужість або емоційне перенасичення тощо) виявлено у 25,5 % опитаних студентів середній рівень – у 59,6 %. Отже, 85,1 % студентів мають емоційне виснаження на високому та середньому рівні, тобто їхній емоційний стан характеризується заниженим емоційним фоном та емоційним спустошенням, що зумовлені навчанням.

Високий рівень вираженості «деперсоналізації» (деформації стосунків з клієнтами, підлеглими тощо) зафіксовано у 38,3 % опитаних, середній – у 42,5 % студентів. Тобто, ми можемо стверджувати, що 80,8 % студентів схильні до таких реакцій, як за-

лежність від інших, негативізм, цинізм щодо однокурсників та своєї праці взагалі.

Встановлено, що найрозповсюдженішим серед студентів компонентом емоційного вигорання є редукція особистісних досягнень, високий рівень якого констатовано у 48,9 % респондентів, а середній рівень – у 38,3 %. Тобто, 87,2 % опитаних демонструють середньо-високий рівень редукції особистісних досягнень, що проявляється у негативній оцінці власних досягнень та успіхів, негативному ставленні до своїх професійних можливостей тощо.

Отже, можна побачити, що більша третина студентів мають високі показники редукції особистих досягнень та переживання психотравматичних обставин, інші компоненти у відсотковому співвідношенні представлені менше.

Такі дані свідчать про те, що становлення власного «професійного Я» та усвідомлення себе у майбутній професії дуже часто є складним для особистості та емоційно напруженим процесом. Такі високі показники редукції особистих досягнень свідчать про те, що студенти схильні негативно оцінювати себе, занижувати власні професійні досягнення та успіхи, схильні до обмеженого кола бачення власних можливостей. При перенавантаженні часто проявляють таку захисну реакцію, як звуження кола власних обов'язків стосовно інших. Тобто дуже розповсюдженим наслідком довготривалого стресу у студентів є такий «дитячий» варіант захисної поведінки: «Якщо у мене щось не виходить, або я боюсь, що у мене не вийде – я краще не буду й пробувати щось робити».

Для порівняння отриманих даних за методиками «Визначення психічного вигорання» О. Рукавішнікова та «Професійне вигорання» К. Маслач ми ототожили компоненти синдрому емоційного вигорання зазначених методик так: психоемоційне виснаження з емоційним виснаженням та особистісне віддалення з деперсоналізацією, зівставивши їхні високі значення, професійну мотивацію за показником низького рівня з редукцією особистих досягнень за показником високого рівня (табл. 2).

Таким чином, виявлено сформований рівень емоційного вигорання у 25,5 % студентів за методикою «Професійне виго-

рання» К. Маслач, та у 36,1 % при визначенні психічного вигорання за тестом О. Рукавішнікова.

Результати свідчать, що у більшості студентів порушено баланс ресурсів життєдіяльності, втрачена життєрадісність та відчувається безсилля. Отримані показники за двома тестами, також говорять про майже однаковий діагностичний потенціал виявлення вигорання.

Таблиця 2

Вираженість проявів компонентів емоційного вигорання студентів за результатами методик О. Рукавішнікова «Визначення психічного вигорання» та «Професійне вигорання» К. Маслач

Методики	Компоненти прояву емоційного вигорання	(%)
«Визначення психічного вигорання» О. Рукавішнікова	психоемоційне виснаження	27,7
	особистісне відділення	40,4
	професійна мотивація	55,4
«Професійне вигорання» К. Маслач	емоційне виснаження	25,5
	деперсоналізація	38,3
	редукція особистих досягнень	48,9

Наступним етапом нашого дослідження було визначити особливості прояву компонентів емоційного вигорання залежно від статевих відмінностей та сімейного стану студентів.

Аналіз впливу статі на розвиток синдрому емоційного вигорання у студентів дає змогу виділити такі тенденції. Жінки в стані емоційного вигорання більш схильні до проявів емоційного виснаження (жінки – 27,0 % опитаних, порівняно з чоловіками – 23,8 % опитаних), тоді, як чоловіки більш схильні до проявів редукції особистих досягнень (чоловіки – 57,2 % опитаних, жінки – 42,3 % опитаних). Високі показники деперсоналізації у жінок та чоловіків не відрізняються (жінки – 38,5 %, чоловіки – 38,1 % опитаних) (табл. 3).

Такі дані свідчать про те, що в ситуації довготривалого стресу жінки схильні до зниження емоційного фону, депресивних реакцій, тоді, як чоловіки більш схильні до негативізму щодо себе та обраної професії взагалі, а також до «згортання» кола власних обов'язків.

Таблиця 3

**Взаємозв'язок статі та компонентів
синдрому емоційного вигорання**

Стать	Компоненти синдрому емоційного вигорання (%)								
	Емоційне виснаження			Деперсоналізація			Редукція особистих досягнень		
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
Жінки	11,5	61,5	27,0	19,2	42,3	38,5	15,4	42,3	42,3
Чоловіки	19,1	57,1	23,8	19,1	42,8	38,1	9,5	33,3	57,2

(Н – низькі, С – середні, В – високі показники)

Цікавим виявилось дослідження впливу сімейного стану на прояви синдрому емоційного вигорання у студентів. Незважаючи на думки про те, що значно легше проходити етап професійного становлення в період навчання, не «обтяжуючи» себе шлюбом, ми можемо констатувати, з огляду на дані нашого дослідження, що більше схильні до проявів вигорання саме неодружені/незаміжні студенти. При цьому у неодружених/незаміжніх показник деперсоналізації складає 46,9 % опитаних, тоді, як в одружених/заміжніх – 20,0 %. Також значно більше схильні до проявів редукції особистих досягнень неодружені/незаміжні – 56,3 % опитаних, тоді як серед одружених/заміжніх – 33,3 % опитаних (табл. 4).

Отже, ми можемо констатувати актуальність проблеми емоційного вигорання для студентів, а також наявність зв'язку між синдромом емоційного вигорання та сімейним станом і статтю студента.

Таблиця 4

**Взаємозв'язок сімейного стану студентів
та компонентів синдрому емоційного вигорання**

Сімейний стан	Компоненти синдрому емоційного вигорання (%)								
	Емоційне виснаження			Деперсоналізація			Редукція особистих досягнень		
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
Одружені/ заміжні	20,0	66,7	13,3	33,3	46,7	20,0	20,8	46,7	33,3
Неодружені/ незаміжні	12,5	56,2	31,3	12,5	40,6	46,9	9,4	34,4	56,3

Н – низькі, С – середні, В – високі показники

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Результатами теоретичного дослідження доведено, що синдром емоційного вигорання розвивається в процесі професійної підготовки та детермінується комплексом факторів, які включають індивідуально-психологічні особливості особистості та специфічні особливості навчальної/професійної діяльності емоційного характеру.

Результати емпіричного дослідження дали змогу констатувати високий рівень психічного вигорання вже на етапі навчання у ЗВО у 25,5 % студентів, у яких порушено баланс ресурсів життєдіяльності, втрачена життєрадісність та відчувається безсилля, а також встановити взаємозв'язок проявів синдрому емоційного вигорання з сімейним станом і статтю студента. Зокрема, жінки в стані емоційного вигорання більш схильні до проявів емоційного виснаження, чоловіки більш схильні до проявів редукції особистих досягнень. Результати нашого дослідження засвідчили, що більше схильні до проявів вигорання саме неодружені/незаміжні студенти.

Отримані результати дослідження також свідчать про необхідність розробки заходів щодо попередження вигорання в студентському середовищі з метою їхньої успішної професійної підготовки.

Література

1. Алексеева Е.Е. Психофизиологические и психологические маркеры эмоционального выгорания студентов педагогических и психологических специальностей / Е.Е. Алексеева // Проблемы педагогики и психологии. – 2009. – № 3. – С. 211–214.
2. Богданова Т.А. Существует ли феномен «студенческого выгорания»? / Т. Богданова, М. Солодкова // Актуальные проблемы теоретической и прикладной психологии: традиции и перспективы. Российский фонд фундаментальных исследований. – Ярославль : ЯрГУ имени П.Г. Демидова, 2011. – 698 с.
3. Бойко В.В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении / В.В. Бойко. – СПб. : Питер, 1999. – 434 с.
4. Водопьянова Н.Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика / Н.Е. Водопьянова, Е.С. Старченкова. – СПб. : Питер, 2008. – 336 с.
5. Глазачев О.С. Психосоматическое здоровье студентов-медиков: возможности коррекции на основе оптимизации образовательных технологий / О.С. Глазачев // Вестник МГГУ имени М.А. Шолохова. Социально-экологические технологии. – 2011. – № 1. – С. 63–78.
6. Карамушка Л.М. Технології роботи організаційних психологів / Л.М. Карамушка. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.
7. Маркова Ю.А. Взаимосвязь синдрома эмоционального выгорания и успеваемости среди студентов старших курсов медицинских вузов / Ю.А. Маркова, Е.Б. Мареева, Л.Ю. Севидова // РМЖ. – 2010. – № 30. – Режим доступа : <http://www.rmi.ru/articles7418.htm>.
8. Фишман Б.Е. Реальность эмоционального выгорания у студентов медицинского колледжа / Б.Е. Фишман, Н.В. Гольцова // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 9–12. – С. 2774–2778. – Режим доступа : <http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=showarticle&articleid=10004701>.

References

1. Alekseeva, E.E. (2009). Psikhofiziologicheskie i psikhologicheskie markery emotcionalnogo vygoraniia studentov pedagogicheskikh i psikhologicheskikh spetsialnostei [Psychophysiological and psychological markers of emotional burnout of students in pedagogical and psychological specialties]. *Problemy pedagogiki i psikhologii – Problems of pedagogy and psychology*, 3, 211–214 [in Russian].
2. Bogdanova, T.A., & Solodkova, M. (2011). Sushchestvuet li fenomen «studencheskogo vygoraniia»? [Is there a «student burnout» phenomenon?]. *Aktualnye problemy teoreticheskoi i prikladnoi psikhologii: traditcii i perspektivy. Rossiiskii fond fundamentalnykh issledovaniï – Actual problems of theoretical and applied psychology: traditions and perspectives*.

Russian Foundation for Basic Research. Iaroslavl: IarGU imeni P.G. Demidova [in Russian].

3. Boiko, V.V. (1999). *Sindrom «emocionalnogo vygoraniia» v professionalnom obshchenii [Burnout syndrome in professional communication]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].

4. Vodopianova, N.E., & Starchenkova, E.S. (2008). *Sindrom vygoraniia: diagnostika i profilaktika [Burnout syndrome: diagnosis and prevention]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].

5. Glazachev, O.S. (2011). Psichosomaticheskoe zdorove studentov-medikov: vozmozhnosti korrektsii na osnove optimizatsii obrazovatelnykh tekhnologii [Psychosomatic health of medical students: the possibilities of correction based on the optimization of educational technologies]. *Vestnik MGGU imeni M.A. Sholokhova. Sotsialno-ekologicheskoe tekhnologii – Herald Moscow State University of Humanities named after M.A. Sholokhov. Socio-environmental technologies, 1*, 63–68 [in Russian].

6. Karamushka, L.M. (2005). *Tekhnologii roboty orhanizatsiinykh psykhologiv [Technologies of work of organizational psychologists]*. Kyiv: Firma «INKOS» [in Ukrainian].

7. Markova, Iu.A., Mareeva, E.B., & Sevidova, L.Iu. (2010). Vzaimosviaz sindroma emocionalnogo vygoraniia i uspevaemosti sredi studentov starshikh kursov meditsinskikh vuzov [Interrelation of a syndrome of emotional burning out and progress among senior students of medical universities]. *Russkii Meditsinskii Zhurnal – Russian Medical Journal, 30*. Retrieved from <http://www.rmi.ru/articles7418.htm> [in Russian].

8. Fishman, B.E., & Goltcova, N.V. (2014). Realnost emocionalnogo vygoraniia u studentov meditsinskogo kolledzha [The reality of emotional burnout in medical college students]. *Fundamentalnye issledovaniia – Basic research, 9–12*, 2774–2778. Retrieved from <http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=showarticle&articleid=10004701> [in Russian].

BORYSENKO Zoryana – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Practical Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str., 24, Drohobych, 82100, Ukraine (adurkalets@ukr.net)

FEATURES OF THE MANIFESTATION AND CAUSES OF THE EMOTIONAL BURNOUT OF UNIVERSITY STUDENTS

Abstract. *The article gives a theoretical analysis of the problem of emotional burnout in psychological science, and also found*

that the problem of emotional burnout of a practical psychologist is one of the central issues in the process of professional training of future practical psychologists. The author considers psychological peculiarities of manifestations, symptoms and factors that lead to an emotional burnout syndrome in students during their professional training. The emotional burnout is determined by a set of factors that include individual psychological peculiarities of the personality and specific features of the educational/professional activity of an emotional character. The article presents results of the empirical study of socio-demographic determinants of occurrence and features of manifestation of emotional burnout syndrome in students-psychologists. There is also the relationship between the manifestations of the emotional burnout syndrome with the family status and the student's sex.

Key words: *emotional burnout syndrome, components of emotional burnout syndrome, determinants of emotional burnout syndrome in students, practical psychologist, student.*

Одержано 16.02.2018